

mandsstanden. Gårdmændene og deres familier var vel ikke lige stærkt repræsenteret i alle jyske egne, men tendensen er umiskendelig. Tilmed var det ofte fremtrædende bønder med en høj social status – sognefogeder f. eks. – der gik i spidsen for vækkelserne.

Dermed er yderligere understreget, hvad der har tegnet sig i de foregående bind, at vækkelsernes sociale baggrund er særdeles sammensat. Forskellene fra egn til egn er for store til, at man kan operere med enkle sociale forklaringer på vækkelsernes opkomst og udbredelse. Antagelig er tiden snart inde til at tage dette problem op til en grundig, samlet overvejelse. I flere nabodiscipliner til historien har man i de senere år udviklet synspunkter på den folkelige og politiske mobilisering, på opløsningen af den gamle enhedskultur og dannelsen af nye gruppefællesskaber o. s. v. i forbindelse med den økonomiske og industrielle udvikling i de sidste 100–150 år. Vækkelsesværket har lagt en dyngede data frem, som givetvis egner sig til analyse i fortsættelse af disse teoretiske overvejelser. Den smukkeste kvittering for det værdifulde arbejde, der er ydet med udsendelsen af det store værk, ville netop være, at det fremlagte materiale blev brugt og taget ind i nye forskningssammenhænge.

H. P. Clausen

Troels-Lund: *Bakkehus og Solbjerg. Træk af et nyt livssyns udvikling i Norden. III.* (Gyldendal, 1972). 337 s.

Nyudgaven af »Bakkehus og Solbjerg« er hermed afsluttet; om de foregående bind se Historie X, 1, s.

138. Sidste bind er det om Søren Kierkegaard, som Troels-Lund ikke selv nåede at gøre trykklar. Det er også det mindst almene af de tre bind, men fængsler ved forfatterens personlige nærhed ved emnet. Det er også rigtigt, som det siges i forordet, at meget i bindet er passeret af den nyere Kierkegårds-forskning. Til gengæld har det en vis styrke i behandlingen af Kierkegårds miljø, og i ikke få detaljer er det primære kildeoplysninger, der gives. Illustrationerne er gode og velvalgte.

Vagn Dybdahl

Elisabeth Hude: *Fredrika Bremer og hendes venskab med H. C. Andersen og andre danske.* (Gad, 1972). 283 s.

I 1837 traf Fredrika Bremer og H. C. Andersen hinanden. Det blev til et venskab, der varede, til Fredrika Bremer døde i 1865; snart traf de hinanden jævnligt, snart var det kun breve, der fastholdt forbindelsen. Også med andre toneangivende danske fik den svenske digterinde en snæver forbindelse. Bogen handler om hendes indtryk af det toneangivende lag i dansk åndsliv omkring midten af 19. årh. og – i mindre grad – dettes indtryk af hende. Det er Caroline Amalie, Grundtvig, Heibergs, Oehlenschläger, Ingemann, Ørsted, Martensen, Kierkegaard m. fl., der er hovedpersonerne. Vel er det gennemgående ikke nyt, det der siges, men bogen giver et mangesidet indtryk af det københavnske miljø; dertil kommer, at Andersen og Fredrika Bremer selv bliver fyldig belyst, og her er det navnlig væsentligt, at bogen viser levevilkår og -muligheder for store forfattere i tidens Europa.

Vagn Dybdahl